

І. І. Боровець

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ДИПЛОМАТІЯ УГОРСЬКО-СЛОВАЦЬКОЇ «МАЛОЇ ВІЙНИ» (березень-квітень 1939 р.)

У статті проаналізовано перебіг дипломатичної боротьби під час угорсько-словацького військового конфлікту у березні-квітні 1939 р., що увійшов в історію під назвою «мала війна». З'ясовано зовнішньополітичні маневри Словаччини, Угорщини, Німеччини, Польщі, Великої Британії. Детально простежено пріоритетну роль німецької дипломатії у відносинах між Словаччиною та Угорщиною та вирішальне значення позиції Берліна під час конфлікту.

Ключові слова: «мала війна», переговори, ревізія, кордон, ультиматум, шантаж, протокол.

У сучасній українській історичній публіцистиці та історіографії неодноразово висловлювалася думка, що Друга світова війна для українців розпочалася з наступу угорської армії проти Карпатської України в середині березня 1939 р. Практично одразу ж об'єктом агресії угорців стала також територія Східної Словаччини. Упродовж кількох тижнів фактично тривав стан неоголошеної війни, яка в словацькій історичній пам'яті отримала назву «мала війна». Дані військові дії, поряд з ліквідацією Карпатської України, є фактичним початком Другої світової війни в Європі.

Проблематика дипломатичного виміру угорсько-словацького конфлікту лише фрагментарно представлена в роботах українських дослідників. Серед відомих автору – стаття О. Кафтана [4] та розділи науково-популярної книги історичного блогера І. Гоменюка [3]. У них акцентовано увагу на перебігу військових дій, без докладного простеження боротьби на дипломатичному фронті. Також автори не використали власне джерела, що залишає простір для подальшого вивчення проблеми. Окремі її аспекти також висвітлені у монографії російського дослідника А. Пушкіша [8], статтях білоруського історика А. Пеганова [6-7]. Відомий угорський науковець Л. Контлер говорить лише загально про напруження в угорсько-словацьких відносинах без визнання де-факто війни. Щоправда, він слушно відзначив, що це допомагало Гітлеру нацьковувати своїх партнерів один на одного, взявши на себе роль регіонального арбітра [5, с.485]. Природно, найбільше уваги приділяють цьому словацькі історики (Л. Деак, О. Подолець, М. Пекар, П. Шворц, Ф. Чефалвай та ін.).

Епізодичні згадки містяться у документах збірки «Венгрия и Вторая мировая война» [2]. Зрозуміти тогочасну атмосферу словацько-угорських взаємин допомагають спогади словацького дипломата Й. Мікуша [17]. Важливим стало залучення комплексу таємних документів німецької Служби Безпеки (Sicherheitsdienst), що знаходиться у трофейному фонді нацистських інституцій в м. Александрія (США). Вони опубліковані у словацькому перекладі в журналі «Військова історія» [21]. Якщо словацькі та угорські джерела можуть бути заангажованими, то німецькі агенти збирали інформацію зі свого службового обов'язку якомога повніше повідомляти вище керівництво про події. Це спонукає довіряти їх інформації.

Поразка Австро-Угорщини у Першій світовій війні та її розвал зумовили суттєве перекроювання карти Центрально-Східної Європи. Згідно Тріанонського договору 4 червня 1920 р. Угорщина втратила на користь Чехословаччини свої давні північні території, так звані «Felvidek» («Верхні землі»), тобто Словаччину. Надалі Будапешт використовував всі можливі засоби, щоб повернути словацькі землі.

Сприятливі обставини для цього склалися у жовтні 1938 р., коли, згідно рішень Мюнхенської конференції (Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія), Чехословаччина мала врегулювати свої територіальні суперечки з Угорщиною. 9 жовтня 1938 р. в м. Комарно розпочалися чехо-словацько-угорські переговори [11, s.15]. Так як сторони не дійшли згоди, то за рішенням Віденського арбітражу міністри закордонних справ Німеччини Й. Ріббентроп та Італії Г. Чіано присудили перехід до Угорщини 10307 км² з містами Комарно, Нові Замки, Рімавська Сobotа, Кошіце, на якій проживало 504114 угорців та 272337 словаків і чехів [10, s.31].

На проголошення 14 березня 1939 р. під тиском Берліна Словацької держави Угорщина відреагувала практично одразу. Щоправда, наступного дня на дипломатичну ноту словацького МЗС вона відповіла обережним й обмеженим формулюванням. В загальній та неособовій (від імені МЗС, а не безпосередньо міністра) телеграмі вказувалося, що Угорщина «визнає ситуацію» (а не державу!), що залишало простір для подальшого маневру. Разом з тим інформувалося про намір змінити угорське консульство в Братиславі на посольство [19, s.83].

Згідно попередніх домовленостей голова словацького уряду Й. Тісо надіслав 15 березня офіційне прохання канцлеру Німеччини А. Гітлеру про взяття нею під захист Словацької держави [12, s.226]. В цей же день угорські підрозділи стали проникати з ужгородського плацдарму в східні райони Словаччини [9, s.190]. Німецька сторона була інформована про їх дії. 17 березня угорський посол в Берліні Д. Стояї повідомив заступнику держсекретаря закордонних справ Е. Верману про зайняття пасма східнословацьких земель, але додана карта суттєво применшувала розмір території, на яку зазіхали угорці. На словах угорський дипломат запевнив, що рух військ обмежиться десятьма кілометрами на захід на північ від Ужгорода, але підкреслив, що «це не означає остаточного визначення кордонів» [19, s.84]. Одночасно було висловлене прохання, щоб Німеччина вплинула на словацьку сторону, аби та не чинила опору корекції кордонів.

Е. Верман пообіцяв піти назустріч проханням угорців. Тобто Німеччина фактично проігнорувала свої обіцянки захищати цілісність території Словаччини. Така позиція обумовлювалася ширшими геополітичними інтересами райху в Центрально-Східній Європі. Угорщина була явно важливішим союзником для А. Гітлера, ніж щойно проголошена Словацька держава. Власне, Будапешт сподівався на приєднання всієї її території, але зрештою скорився волі Берліна й першим визнав «нову ситуацію». Логічно, що оцінивши конструктивну позицію угорців в словацькому питанні в цілому, німецька дипломатія дозволила взяти їм бодай «невелику компенсацію».

Вагому роль, на наш погляд, відіграла й позиція словаків. 17 березня у Відні стартували словацько-німецькі переговори про підписання Охоронного договору. На них міністр закордонних справ Словаччини Ф. Дюрчански виявляв певний непослух, намагаючись змінити в тексті планованого договору термін «охорона» на «гарантія» [14, s.40]. Недостатньо активно, з погляду німців, словацькі переговорники йшли їм назустріч у питаннях функціонування екстериторіальної «охоронної зони» (райони на заході Словаччини, зайняті німецькими військами в ході окупації Моравії), словацько-німецької економічної співпраці тощо. Дії Угорщини давали зручну можливість німцям організувати ефективний тиск на словацьку сторону, наочно демонструючи її безпорадність перед агресією та змушуючи визнати, що від волі Німеччини цілком залежить доля Словаччини. Тобто німці використала непевну ситуацію як ви-тончений шантаж у справі підписання словацькою стороною Охоронного до-говору з надиктованими умовами залежності нової держави від Берліна.

Відтак, держсекретар Е. Вайцекер в інструкції від 17 березня німецькому генеральному консулу в Братиславі Е. Дрюфелю вказував, що Німеччина вважає порушення словацького кордону угорськими військами обґрунтованим. Першочерговим завданням для консульства визначалася вимога, адресована словакам, аби не створювали проблем та уникали конфлікту з Угорщиною [15, s.71]. Особисто ж А. Гітлер, який теж брав участь у віденських переговорах, у своєму облудному стилі в загальних рисах запевнив словаків, що досягнута угорськими військами межа не перетвориться на кордон й зайняті території надалі залишаться під словацьким управлінням. Словацькі діячі усвідомлювали нелогічність даного запевнення, але перебували в безвихідній ситуації, а тому формально взяли до відома німецькі рекомендації [9, s.190].

22 березня угорський посол в Берліні зустрівся вже з Й. Ріббентропом й висловив йому подальші територіальні претензії на сході Словаччини. Звітуючи про це своєму шефу – міністру закордонних справ Угорщини І. Чакі – Д. Стояї запевнив його, що «мале вирішення може бути реалізоване» [22, s.248]. Очевидно, що під «великим вирішенням» розумілося загарбання всієї Словаччини.

23 березня о 5 год. 30 хв. угорські війська розпочали наступ з ужгородського плацдарму в трьох напрямках та зайняла територію до Стретави, Собранців та Стакчина [15, s.71]. Причому деякі командири наступаючих частин представляли словакам ноту угорського уряду про те, що зміна кордонів здійснюється за згодою німецької сторони [20, s.133].

Угорський ракурс трактування «малої війни» демонструє телеграма І. Чакі посланнику у Варшаві А. Хорі. У ній вказано, що головним мотивом наступу для угорців було забезпечення захисту залізниці в долині р. Уж. Угорський міністр також додає: «маючи на увазі, що русинсько-словацький кордон завжди був спірним» [2, с.161]. В даному випадку угорський уряд вдало використав на свою користь суперечки між словацьким та карпатоукраїнським автономними урядами щодо адміністративної приналежності населення територій на захід від Ужгорода, які точилися ще з осені 1938 р. [1, с.249]. Лідери «Карпаторуського союзу» у США І. Поп та А. Геровський навіть надіслали на ім'я угорського прем'єра П. Телекі телеграму з проханням приєднати території комітетів Унг-Земплин, Шарош і Сепеш (тобто територію аж по Попрад) до Угорщини. У телеграмі-відповіді І. Чакі просив їх надіслати аналогічні телеграми урядам Франції, Великої Британії, США [8, с.403]. Це формально давало змогу угорцям кваліфікувати перед міжнародним співтовариством свою агресію як задоволення прагнень тамтешнього населення до об'єднання з підкарпатськими братами. Сучасні словацькі історики М. Шворц та М. Пекар також підтверджують, що угорський ревізіонізм адміністративної межі між Словаччиною та Підкарпатською Руссю базувався на аргументах карпатоукраїнських діячів щодо корекції кордону [13, s.151]. Закономірно, що словацька сторона дані мотиви агресії не визнала.

Є прикметним, що угорські претензії мали позитивний відгук у Варшаві. Польський уряд бажав отримати спільний кордон з Угорщиною, а тому підтримував її ревізіоністські плани [10, s. 229]. Очевидно, польські політики прагнули зблизитися з Будапештом для формування у майбутньому спільного дипломатичного фронту проти зазіхань СРСР та Німеччини. Зокрема, А. Пушкаш вказує, що агресія угорців була узгоджена дипломатичним попередженням Варшави про наступ й у посланні Беку наголошувалося, що «угорська армія... зупиниться в залежності від того, як складатимуться обставини» [8, с.403]. Разом з тим, не бажаною викликали великих підозр у польської сторони у тісному співробітництві в цій справі з райхом, їй було озвучено облудну заяву, що «між Угорщиною і Німеччиною стосовно Словаччини не було навіть спроби домогтися узгодження дій» [8, с.403].

Угорські дипломати намагалися дезінформувати європейську громадськість щодо перебігу бойових дій. Вони приховували реальні масштаби агресії своїх військ, натомість гіперболізували оборонні заходи словацької армії. В дипломатичних телеграмах угорської сторони в Хельсінкі навіть повідомлялося про нальоти словацької авіації на «відкриті угорські міста»: Великий Березний, Собранце, Ужгород [8, с.404]. Це не відповідало дійсності, але засвідчило, наскільки стурбована була угорська влада активністю словацької авіації.

Словацька дипломатія вже 23 березня висловила угорському консулу Паллівічні протест. Й. Мікуш, який складав проєкт «чи не першої вербальної ноти», згадував: «Ми докладно окреслили ситуацію згідно військових звітів та поклали відповідальність на угорський уряд за всі матеріальні і моральні збитки та можливі міжнародні ускладнення» [17, с.40]. Угорська відповідь від імені І. Чакі гласила, що конфлікти між угорськими та словацькими підрозділами відбулися через те, що східний кордон Словаччини ніколи не був чітко визначений. Будапешт також заперечив, що наступ його збройних сил ведеться з німецької згоди [21, с.136].

Цікаво, що в цей же день Й. Ріббентроп нарешті підписав німецько-словацький Охоронний договір, на який словацька делегація офіційно пристала ще 18 березня. Можливо, дана п'ятиденна часова пауза заохотила угорців до агресії, які розцінили це як сумнівні фіорера щодо подальшої долі Словаччини. З іншого боку, німецький підпис засвідчив, що А. Гітлер не планує віддавати всі словацькі землі Угорщині. Така зміна на дипломатичному фронті логічно пояснює, чому угорські владні кола в наступні дні офіційно так і не визнали факту агресії, говорячи лише про невеликі зміни кордонів [22, с.244]. У зв'язку із затвердженням Охоронного договору німецький агент увечері 23 березня коментував події у Словаччині наступним чином: «або проблема угорського наступу полягає лише в невеликій корекції кордонів, яка відбувається з відома німецького уряду, або угорці перейшли дозволені межі й в такому випадку, безперечно, будуть якнайшвидше відкинуті назад» [21, с.135]

У телефонній розмові з Й. Ріббентропом 23 березня Д. Стояї заперечив чутки, що угорські війська з півдня (з напрямку Кошиць) наступають на Прешов і запевнив, що вони зайняли лише 15-16 км. східної прикордонної смуги з населенням 10-15 тис. «рутенів» й 10 тис. словаків. Одночасно применщував й масштаби боїв, говорячи про 2-3 постріли та 2-3 бомби, скинуті в долину р. Уж без людських втрат для сторін [19, с.87].

Наступного дня, після трагедії бомбардування угорською авіацією аеродрому у м. Спішська Нова Весь (11 загиблих та 28 поранених, більшість з яких померли у наступні дні), з Братислави вербальною нотою повідомили про ці події Німеччину. Причому важливим було уточнення, що йшлося про місто з чисельною німецькою меншиною. Проте прохання словаків про дипломатичне втручання Німеччини на їх користь не мали позитивного відгуку.

Німці також не задовольнили особистого прохання Й. Тісо про перекидання зброї та військового спорядження з «охоронної зони» для словацьких підрозділів на сході [21, с.133, 138, 146]. Разом з тим Е. Дрюфель на зустрічі з Й. Тісо та Ф. Дюрчанським закликав їх завершити військові дії проти угорців та наголосив негайно розпочати переговори. За їх основу мала бути взята фактична лінія, досягнута нападниками станом на 25 березня. Німецькі документи засвідчують, що до тиску на словацьку сторону були залучені віденські нацисти – гауляйтер А. Бюркель та Е. Гаммершмідт, а також відповідні інструкції були надані лідеру німецької меншини у Словаччині Ф. Кармазину [21, с.146].

Зрозуміло, що словацька сторона не бажала підкорятися, бачила в угорській агресії порушення не лише старого кордону, але й нового, гарантова-

ного Віденським арбітражем. В цей же день вона зробила прямий запит у Вільгельмштрассе, чи угорці діють з попередньої згоди німецького уряду. Держсекретар з надзвичайних доручень В. Кепплер зробив чітку заяву, що це не так [21, s.144]. Дану відповідь можна розцінювати як брехню і напівправду водночас. По-перше, Д. Стояї домовлявся про корекцію кордонів з Е. Верманом, Е. Вайцекером, Й. Ріббентропом а не з В. Кепплером. Крім того, 25 березня вже було цілком ясно, що угорці зайняли територію більшу, ніж за попередніми домовленостями з Берліном. Відтак на це німецька сторона згоди справді не дала. Об'єктивно ж, принциповий, хоча й не в деталях, німецький дозвіл на дії угорців звичайно був. Посол Німеччини в Будапешті Е. Ермансдорф в конфіденційній розмові визнав: «Райх знаходиться у вельми неприємній ситуації, адже акція угорців відбулася за згоди міністерства закордонних справ» [21, s.147].

Апеляції словацької дипломатії до Берліна виявилися марними. Натомість угорський правитель регент М. Хорти в особистій телеграмі А. Гітлеру від 24 березня висловив «ширу радість та глибoku вдячність», констатував, що «необхідно визначити нові – замість створених Бенешом – кордони між так званою русинською землею та Словаччиною» [19, s.88].

Словаки не мали навіть моральної підтримки і в західних демократії. У повідомленні угорського посланника у Лондоні Д. Барца підкреслювалося, що «наше просування зі зброєю в руках в Словаччині (на рутенсько-словацькому кордоні) тут (*у Великій Британії – І.Б.*) в ширших колах викликало співчуття» [8, с.405]. Дипломати із Foreign Office А. Кадоган та Р. Вансіттарт навіть натякнули, що вони будуть задоволені приєднанням якомога більшої території Закарпаття до Угорщини. Більше того, в них склалося хибне враження, що угорці діяли без дозволу, і навіть без відома німців. Британські діячі явно видавали бажане за дійсне, адже їм вельми хотілося, аби Угорщина залишилася самостійною геополітичною силою в Центрально-Східній Європі.

Позиція Німеччини, втрати у військах, а також успішна мобілізація й оборона словацької армії, що готувалася до контрудару, обумовили усвідомлення угорською владою безперспективності подальшої ескалації конфлікту. Звісно, угорські владні лідери посилалися на інші мотиви. І. Чакі зазначав: «Я зупинив наступ угорських військ в Словаччині у зв'язку з бурхливими протестами німців і словаків. По-перше тому, що не хочу загострювати угорсько-словацькі відносини, а по-друге, на думку, військових спеціалістів, ми досягли своєї мети» [8, с.405].

Словакам було запропоноване перемир'я та переговори на основі фактичної демаркаційної лінії між військами. Ф. Дюрчански це заперечував аргументуючи, що угорська армія зайняла територію обманом, використовуючи білі прапори, запевняючи місцеве населення, що діють з відома словацької влади, а тому її наступу спершу не чинили опору. Проте зрештою, за «порадою» німців, угорську пропозицію було прийнято.

27 березня у Будапешті розпочала засідання двостороння комісія з визначення кордонів. Зі словацького боку в ній брали участь генерал Р. Віест, депутат С. Гашшїк, дипломати А. Гранатїєр, Й. Звршковец, І. Мілец [21, s.145]. Цікаво, що в даних переговорах з угорського боку брав участь карпатоукраїнський діяч А.Бродїй, який був на той час вже офіційним представником мадяронських кіл [19, s.89].

У стартовій декларації словацька делегація наголосила на тому, що переговори мають на меті «ліквідувати інцидент, зумовлений вторгненням угорських підрозділів на територію Словаччини» [19, s.89]. Висувалися аргументи, що кордон між Словаччиною та Підкарпатською Руссю був визнаний сен-жерменськими домовленостями після Першої світової війни, а тому є легітимним. Словаки також

посилялися на те, що в ноті Будапешта від 16 березня, яка інформувала Братиславу про окупацію Карпатської України, було задекларовано повагу до кордонів держав, сусідніх з «колишньою Підкарпатською Руссю» [21, s.155]. Угорська сторона підкреслювала, що її вимоги мінімальні, адже могла б претендувати на всі території, населені «карпаторосами», аж до Попраду або Бардейова.

Угорські територіальні претензії стосувалися районів Східної Словаччини до залізничної лінії, що йшла від Кошиць через Прешов на північ до Сабінова та Орлова [19, s.152]. Словацька делегація опиралася такій корекції кордонів. Разом з тим вона заявила, що готова на вагомні поступки на сході, якщо в склад Словаччини будуть повернені два великих населених пункти поблизу Нітри [21, s.153].

30 березня угорці, підбадьорені візитом до Будапешта та моральною підтримкою Й. Геббельса, адресували словацькому уряду ультиматум про затвердження за ними окреслених територій. Словаки ще продовжували сподіватися на краще, розвивали військові приготування і знову звернули свої погляди Німеччини. Є інформація, що вони шукали заступництва своїх давніх знайомих – віденських нацистів А.Бюркеля та А. Зайс-Інкварта [21, s.153]. В Берлін було направлене чергове офіційне звернення: «Так як німецький райх згідно першого параграфу словацько-німецького договору гарантував цілісність словацької держави, словацький уряд звертається з проханням до німецького уряду виконати договірні зобов'язання та вилінути на угорський уряд в сенсі, аби він відмовився від своїх претензій або компенсував свої територіальні вимоги поверненням земель, що наразі перебувають в складі Угорщини, але населені словаками» [16, s.3-4].

Проте німці словацькі плани продовження бойових дій категорично відкинули, а Е. Дрюфель попередив, що «в даній ситуації словацький уряд навряд чи зможе відновити бажану прикордонну лінію» [19, s.90]. Щоправда, німецький посланник в Будапешті О. Ермансдорф у розмові з І. Чаки таки висловив йому думку про можливу територіальну компенсацію для Словаччини за втрати на східному кордоні. Угорський міністр закордонних справ категорично відкинув такий варіант та зробив характерну заяву: «куди ступить нога угорського солдата, там вона і залишиться» [6, с.184].

Характерно, що словацька сторона прохала політичного і дипломатичного заступництва райху, але так і не звернулася за прямою військовою допомогою. У переговорах з угорцями вона погрожувала вдатися до такого кроку. Голова словацької делегації Й. Вршковец заявив: «Думаю, що ви хочете, щоб ми покликали на допомогу проти вас німецьку армію? Якщо б так сталося, німці були б не лише на захід від Бургенланду, але й на півночі. Ви впевнені, що німці не рухатимуться далі Будапешт або Варшаву?» [17, s.41]. За спогадами Ф. Дюрчанського, німецький генерал Енгельбрехт таки пропонував братиславській владі військову допомогу вермахту [18, s.16]. Словацькі лідери не пішли на це, побоюючись, що потім буде вельми складно домогтися виведення німецьких підрозділів зі Словаччини.

Таким чином, формально Німеччина була незацікавленим арбітром в угорсько-словацьких переговорах про лінію розмежування. Але на практиці німці підігравали угорцям. Характерно, що німецьким газетам був даний наказ заблокувати всі публікації про події в Словаччині [21, s.134, 150]. Очевидно, Берлін не бажав широкого публічного розголосу факту конфліктних відносин між Словаччиною та Угорщиною. Як результат, прихильність словаків до німців, як своїх захисників і гарантів, стала швидко згасати. Німецькі агенти доповідали, що Ф. Дюрчански, який був раніше найпопулярнішим германофілом, «за теперішніх обставин немає бажання до подальшої активності й прагне від всього дистанціюватися» й навіть «проголосив, що піде у відставку разом зі своїми співробітниками» [21, s.152, 153]. Гірка реальність продемонструвала, що Словаччина цілком залежить від приязні Німеччини, яку слід було заслуговувати слухняною поведінкою щодо протектора. Тому за оцінкою сло-

вацького дослідника Л. Ліптака: «угорська атака зробила більш «істинним» і логічним статус Словаччини під захистом Німеччини» [16, s.3].

31 березня словаки підкорилися угорському ультиматуму. Урядова декларація гласила: «Прагнучи зберегти мир у Центральній Європі, словацький уряд погоджується на вимоги угорської влади щодо залізниці, що веде з Ужгороду до Польщі, а також з Великого Березного через Русков і Старину до Польщі» [21, s.154]. Розпочала діяти комісія з розмежування кордону на місцевості, у якій словацьку сторону представляли Й. Звршковец, Ш. Яншак, Р. Віест, Ш. Гашшік, І. Мілец, М. Турзак. 4 квітня у Будапешті був підписаний двосторонній підсумковий протокол, що визначав межу від р. Уж до польського кордону [7, с.208]. Угорщині залишилися 35 населених пункти Снінського округу (району) та 40 Собранецького [20, s.84-85]. В жодному з населених пунктів не проживало істотної кількості угорського населення [11, s.20]. Таким чином, було зафіксовано передачу Угорщині 1697 км², з населенням близько 63,5 тис. осіб [15, s.72].

Протоколи делітаційної комісії словацький уряд схвалив 24 квітня. Проте документи домовленостей так і не були ратифіковані сеймом, що доводить принципову незгоду словаків з новими територіальними втратами.

Окупація словацьких населених пунктів за новою лінією кордону розпочалася 7 квітня. Територія підпадала спочатку під військове управління в Собранцях, яке одразу ж запровадило офіційну угорську мову. Надалі окуповані словацькі землі стали частиною «Карпаті» (адміністративна область з українсько-руси́нським населенням) і керувалися виконавчими структурами її Ужгородського округу.

Разюче помітні спільні риси тогочасних угорсько-словацьких та сучасних російсько-українських взаємин. «Мала війна», як і актуальна агресія Росії проти України, засвідчила антиугорські настрої словаків та їх бажання захищати свою державу. Це був демонстративний крах угорської пропагандистської легенди, що словацьке населення мріє про повернення до складу святостефанської корони. Дипломатична історія «Малої війни» є пересторогою як щодо надто великої довірливості до сильніших сусідів, так і щодо зовнішньополітичної наївності про заступництво держав-протекторів. Її досвід має стати орієнтиром для державного керівництва України щодо обсягу компромісів та переговорів з країною-агресором.

Список використаних джерел:

1. Боровець І.І. Тісо Йосип / І.І. Боровець // Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. Випуск 6. Біографічна частина: Н–Я / відп. ред. М.М. Варварцев. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2016. – С. 248-249.
2. Венгрия и Вторая мировая война. Секретные дипломатические документы из истории кануна и периода войны / [edited by Magda Ádám, Gyula Juhász and Lajos Kerekes.] ; перевод с венгерского Б.Я. Гейгера и Н.Н. Сикачева. – М. : Издательство иностранной литературы, 1962. – 367 с.
3. Гоменюк І. Провісники Другої світової. Прикордонні конфлікти в Центрально-Східній Європі. Від розпаду імперій до Гляйвіцької провокації / І. Гоменюк. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017. – 352 с.
4. Кафтан О.О. «Мала війна» Словацької держави / О.О. Кафтан // Магістеріум. Історичні студії. – К. : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2004. – Вип. 17. – С. 64-68.
5. Контлер Л. История Венгрии. Тысячелетие в центре Европы / Л. Контлер. – М. : Весь мир, 2002. – 656 с.
6. Пеганов А.О. Словацко-венгерские отношения в зеркале германо-советского противостояния в 1939-1941 гг. / А.О. Пеганов // Российские и славянские исследования: научн. сб. / редколл. : А.П. Сальков, О.А. Яновский (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2012. – Вып. 7. – С. 183-191.

7. Пеганов А.О. Чехо-словацко-венгерские переговоры в ноябре 1938 – марте 1939 г. о реализации венского арбитражного решения / А.О. Пеганов // Российские и славянские исследования: науч. сб. / редкол.: А.П. Сальков, О.А. Яновский (отв. редакторы) [и др.]. – Минск : БГУ, 2009. – Вып. 4. – С. 205-210.
8. Пушкаш А.И. Внешняя политика Венгрии. Февраль 1937 – сентябрь 1939 г. / А.И. Пушкаш. – М. : Институт Славяноведения РАН, 2003. – 461 с.
9. Deák L. Hra o Slovensko: Slovensko v politike Maďarska a Poľska v rokoch 1933-1939 / L. Deák. – Bratislava : Veda, 1991. – 240 s.
10. Deak L. Viedenská arbitráž. 2 november 1938. Dokumenty II. Okupacia. (2 november 1938 – 14 marec 1939) / L. Deák. – Martin : Matica Slovenská (MS), 2003. – 304 s.
11. Hetényi M. Náčrt slovensko-maďarských vzťahov v rokoch 1938-1945 / M. Hetényi // Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938-1945. – Nitra : Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, 2008. – S. 13-31.
12. Hoensch J. Základné črty riíškonemeckej politiky voči Slovensku pred «Salzburgom» (marec 1939 – jule 1940) / J. Hoensch // Historik v čase a priestore. Laudatio Ľubomiru Liptáku. – Bratislava : Veda, 2000. – S. 225-252.
13. Jašek P. Malá vojna v slovenskej historiografii / P. Jašek // Malá vojna v marci 1939 a jej miesto v pamäti národa / zostavili M. Lacko, M. Malatinský. – Krakov ; Bratislava : Spolok Slovákov v Poľsku, o.z. Múzeum ozbrojených zložíek SR 1939-1945, 2016. – S.127-152.
14. Kirschbaum J. Dr. Ferdinand Ďurčanský a jeho zahraničná politika / J. Kirschbaum // Ferdinand Ďurčanský (1906-1974). Zbornik zo seminara. – Martin : MS, 1998. – S. 31-44.
15. Klimko J. Tretia ríša a Ľudácky režim na Slovensku / J. Klimko. – Bratislava : Veda, 1986. – 256 s.
16. Lipták L. Maďarsko v politike slovenského štátu v rokoch 1939-1943 / L. Lipták // Historický časopis. – 1967. – Ročník XV. – číslo 1. – S. 1-35.
17. Mikuš J. A. Pamäti slovenského diplomata / J. A. Mikuš. – Martin : MS, 1998. – 143 s.
18. Petruř P. Zahraničná politika Slovenskej Republiky / P. Petruř // Historické štúdie. – 1997. – Ročník 38. – S. 7-41.
19. Podolec O. Vojenský konflikt na pozadí prvých týždňov existencie samostatného Slovenského štátu / O. Podolec // Malá vojna v marci 1939 a jej miesto v pamäti národa / zostavili M. Lacko, M. Malatinský. – Krakov ; Bratislava : Spolok Slovákov v Poľsku, o.z. Múzeum ozbrojených zložíek SR 1939-1945, 2016. – S. 76-92.
20. Pokyny Prezídia Krajinského úradu o stanovení hraničnej čiary s Maďarskom. 14. apríl 1939, Bratislava // Komentované pramene k dejinam Slovenska 1939-1945 / M. Pekár. – Košice : Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafarika, 2015. – S. 84-85.
21. Tulkisová J. Ozbrojený maďarsko-slovenský konflikt z marca 1939 v spravách sicherheitsdienstu / J. Tulkisová, I. Baka E. Nižňanský // Vojenská história. – Ročník 11. – 2007. – článok. 4. – S. 124-156.
22. Cséfalvay F. Začiatok maďarsko-slovenského ozbrojeného konfliktu v marci 1939 (o mýtoch a nepresnostiach) / F. Cséfalvay // Slovensko medzi 14.marcom 1939 a salzburskými rokovaniami / Zostavili M. Pekar, R. Pavlovič. – Prešov : Prešovska univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, UNIVERSUM, 2007. – S. 241-250.

The author of the article analyzes the course of the diplomatic struggle during the Hungarian-Slovak military conflict in March-April 1939, which known in history under the title «small war». He finds out the foreign policy maneuvers of Slovakia, Hungary, Germany, Poland, and Great Britain. Author traces in details the priority role of German diplomacy in the relations between Slovakia and Hungary and the crucial position of Berlin during the conflict.

Key words: «small war», negotiations, revision, border, ultimatum, blackmail, protocol.

Отримано: 8.12.2017